

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Hieronymi Dandini Cæsenatis E Societate Iesv De Corpore
Animato Lib. VII.**

Dandini, Girolamo

Parisiis, 1611

6. Quid Themistius de intellectu prodiderit

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95641](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95641)

tasinata illustrante pronunciantur, pluribus post examinabuntur, temereque pronuntari demonstrabitur. Nunc illud intelligendum est, parum scienter dici abstractionem ab intelligentia illa in intellectum nostrum emanare. Nam aut hæc abstractio intelligentiæ illius est actio, aut intellectus nostri. Si est intelligentiæ separata; nec emanare in intellectum nostrum potest, nec nos per illam intelligimus. Siquidem actio immanens est, quæ in externum subiectum non transit, neque per eam intellectus alius abstrahit aut intelligit; nisi is, cuius illa est actio. Quæ si intellectus nostri sit, ab illo ipso nimirum promittitur, non in ipsu emanat aliunde. Et quoniam hæc intellectuum formarum abstractio propria esse creditur agentis intellectus functio; hic ipse fuerit intellectus agens, neque extrinseca opus erit & separata intelligentiæ. Verum hæc omnia procedente disputatione planius intelligentur.

6. Quia Themistius de intellectu prodiderit.

Iam verò Themistius in alijs pend omnibus nimirum concisus, in huiusce intellectus euoluenda natura longam omnino tenuit orationem. Intellectus noster, quem potestate & patientem vocamus, inquit ille, imperfectus est suapte natura apudque perfici. At nihil à seipso perficitur, sed ab alio singula; quod actu nimirum sit & perfectum. Ergo præter intellectum potestate alium ab eo diuersum esse oportet, qui agens sit & perficiens. Et ideo substantia sua tum separatus, impartibilis, impermixtus, immortalis; tum actu semper & perfectus; immò actus potestatis omnis expertus atque intellectus simul & intellectibilis, actusque semper intelligens. Eiusdem ferè dignitatis est intellectus noster potestate. Separatus inquam substantia, impermixtus corpori, impartibilis, immortalis. Sed quia coniunctior animæ, nobilitatis suæ dispensandis non nihil fecit, potestatemque contraxit. Hunc prior ille intellectus mox adorsus excitat & excolit, atque in lucem quasi educit e tenebris, & potestate ad actum traducens & habitum. Arti planè per similes; quæ ex rudi saxo impolitoque are, quorum alterum domus, alterum statua est potestate, actu domum facit aut statuam: idonea scilicet materiæ artificiosam imponens formam. Aut etiam luminis; quod tum aspectui, tum coloribus actum præbet; ut ille aspicere, hic aspicere ipsa possint. Sic enim intellectus agens, tum intellectum potestate efficit actum, tum res potestate intellectibiles actu intellectibiles ipsi præparat. Res quippe materiales & ex sensibus collectas per se diiudicare nequit intellectus potestate; neque ex alijs in alias progredi, easque componere aut diuidere. Sed illas tanquam intellectuum thesaurus aut materia potius custodit. Accedente autem intellectu agente atque hanc intellectuum materiæ complectente, fit, ut vnus cum illo euadat. Hicque intellectus habitu vocatur; in quo notiones vniuersales & scientiæ sunt. Tuncque ex vno in aliud transire, componere, diuidere, & alia ex alijs circumspicere valet. Ita illorum alter omnia facit, alter omnia fit; habentque se perinde ac artifex & materia; si non extrinsecus incumbens materiæ; sed eam vniuersam

A peruadens ac permeans, artifex cogitetur. Quare duobus modis intellectus hi duo conuolantur. Altero ut forma & materia. Altero ut agens & patientis. Intellectus agens est ut agens & forma: agens, quatenus in actum promouet atque intellectibiles efficit formas: forma, quatenus est agens internum, quod patientis fit actus & forma. Esse autem agens internum, ex eo cognoscitur, quod intelligimus quando volumus; quod nequaquam fieret, si externum esset. Intellectus potestate est ut patientis & materia, quæ à priori illo ut agente & forma perficitur & formatur. Duobusque modis ex illis fit vnus: tum ut ex forma & materia: tum ut ex agente & patiente. Quippe intellectus intelligendo & multitudinem notionum habet velut materiam, easque pro suo libito versat & tractat: & notionum fabricator est, auctor, & princeps. Hinc non Deum, ut Theophrastus & Alexander; sed Deo maximè similem dixit esse intellectum agentem. Nam & Deus tum ipse res quodammodo est, tum rerum opifex.

C Porro suapte quidem natura prior est actus potestate, & imperfecto perfectum: in homine tamen intellectus potestate antecedit illum, qui actu dicitur; non secus ac splendor antecedit lucem ac Solem, & flores fructum: Siquidem in eodem potestas & aptitudo tempore prior est actu. Propterea intellectus agens, qui substantia est actus, natura sanè sua prior existit, & actu semper intelligens, perpetua & nunquam deficiente intellectu. Quia ex se actus indefinens est & indefessus, intellectus simul & intellectibile. Ut autem intellectui potestate adiungitur, quemadmodum interdum intelligit, interdum non intelligit; sic posterior eo est, qui potestate consideratur. Rursum in intellectu potestate diuisa sunt intellectibiles formæ, in eoque variæ tum artes, tum cognitiones & scientiæ: in agente idem; quoniam in hoc essentia & actus idem sunt. Quare neque componit aut diuidit, neque ex vno in aliud transit; sed formas omnes simul habet & promittit. Nam si ex vno in aliud transiret, nequaquam idem essent essentia & actus; quia manente essentia periret actio. Verum cum impartibiliter rerum omnium formas simul contineat; impartibiliter quoque & simul omnes aggreditur & intelligit. Secus in intellectu potestate euenit; quod formæ in eo partibiliter suscipiantur, dum illi sese adiungit intellectus agens: sicut qualitates naturales per se impartibiles in materia partibiles euadunt.

E Homo igitur ex huius duplicis intellectus conuolutione existit cuiusque esse est intellectus in actu, qui fit ex intellectu potestate ab agente actuato. Quocirca ut in omnibus, quæ ex actu & potestate constant, aliud est ipsa res, aliud essentia eius: sic aliud est homo, aliud hominis essentia. Homo sanè illud est ex duplici intellectu compositum; hominis autem essentia & forma solus est actus; solus inquam intellectus agens, qui solus est forma & formarum forma, atque agendi principium. Cætera omnia materiæ locum tenent. Quare si intelligit homo aut scribit; non id agit, ut ex intellectu potestate constat; sed ut intellectus agens est, unde omnis actio ducitur: Nec alia est patientis actio, quam ea, quæ agentis; sed partibilis facta. Cæter enim

interim agens illa impartibili sua cognitione, quandiu cum intellectu potestate coniunctus est; mox eam recuperaturus, cum absolvetur ab illo.

*Vnicus
in omni-
bus in-
tellectus.*

Hunc porro intellectum cum hominis essentiali formam posuisset Themistius, eundem addidit vnicum numero esse in hominibus cunctis. His vel maximè argumentis. Primum quoniam vnum est lumen, vnus sol animalium omnium oculis largitor luminis, quo è potestate ad actum ducuntur. Deinde, quod cum omnis materia sit expers, multiplicari numero nequeat. Siquidem ea, quæ in eadem specie multiplicantur numero, inter distinctionem materiae discernuntur. Intellectus illi, si plures essent, quoniam modo differrent? Neque verò eos differre posse specie colligit: tum quia eandem omnes essentialiam habent, quæ est actus: tum quia eadem obiecta intelligunt. Tertium argumentum est, quod eadè omnibus sunt communes notionès, nulloque doctore cunctis eadem ingeniata primorum terminorum ac principiorum notitia. Quartum, quod intelligere nos vicissim alter alterum non possemus, nisi vnus communis omnibus intellectus in esset. Quintum, quod vt constent disciplina & vnus docere, alter doceri queat; necesse est *ἕνα τὸ διδάσκειν*, hoc est commune & eandem notionem esse, quæ à doctore in discipulum transfundatur. Quod si eadem sit notio, idè quoque in vtroque fuerit intellectus: siquidem in intellectu essentia & actio sunt idem.

Tamen præter hos duos intellectus tertium illum adiungit, quem passiuum & corruptibilem Philosophus dixit, toti coniuncto communem, permixtum cum corpore, ab eoque inseparabilem. Hunc esse partem illam animæ interpretatur, quæ perturbationum sedes est; seu rationem, quæ illis inest. Hæc enim animæ pars omnino rationis expers non est: sed in homine, vt illi paret moniti que consentit, sic rationis vtcumque particeps est. Deinde audacia, metu, & spe futurum tempus respicit: quod nullum animal præter hominem facit. Nullum enim confidit, nullum metuit, aut sperat; sed circa præsentia solum delectatur aut dolet. Immo verò humani affectus ad eam rationis participes effici possunt, vt ad mediocritatem redacti virtutes euadant. Hæc Themistius de intellectu; Aristotelisque, Theophrasti ac Platonis sententiam fuisse contendit.

7. Quid in hisce Themistius peccauerit.

*Qui
verè
Themis-
tius.*

IN quibus quædam verè, alia minùs verè atque accommodatè constituta fuerunt. Verissimè fuit dictum, intellectum vtrumque, tum agentem, tum patientem; tum perfectum, tum imperfectum; tum actum, tum potestatem; immaterialem esse, corpori impermixtum, abstractum, separatum, impartibilem, & immortalem. Illum altero hoc meliorem esse ac præstantiorem. Eumque non Deum, sed Deo similem esse: quod vt Deus naturales omnes formas, sic omnes ille intellectuales procreat: & vt ille vniuersa re ipsa producit, ita hic intellectus cuncta facit atque in intellectu potestate producit. Intellectum hunc agentem intimè quidpiam in nobis esse, quod non assistat solum, sed ad naturam nostram pertineat; velut

Agens intimè comparatione alterius intellectus potestate, velut patientis. Intellectum potestate priorem agente intellectu in nobis esse, velut imperfectum perfectò. Neque agentem in nobis semper intelligere, sed ab omni læpè intellectione vacare. Tertium ab his duobus diuersum intellectum illum esse, qui passiuus & corruptibilis nuncupatur. Ac demum perturbationes in nobis quoquomodo rationis participes esse; quæ vnus illius imperio frangi, componi, & sedari queunt, eique parent & obediunt. Vnde in 1. Polit. lib. cap. 3. animæ quidè dixit Philosophus habere in corpus imperium despoticum, mentem autem in appetitum, in quo perturbationes sæuiunt, ciuile & regium. Hæc inquam verè fuerunt tradita.

B At alia complura perquam falso. Primum illud; agentem intellectum substantiam esse per se. Philosophus namque non substantiam, sed animæ facultatem posuit: omnis autem facultas qualitas est, non substantia. Eundem voluit differentiam ac partem animæ esse: non igitur differentiam ac partem substantiæ. Deinde si cuiusmodi substantia est, quomodo essentialis esse potest hominis forma? Omnis enim essentialis forma natura est imperfecta & dimidiata; non perfecta & per se coherens. Tum verò cum Aristoteli æternus fuerit mundus, & idèo humana quoque species æterna; intellectus hic, quem essentiali formam hominum omnium formam Themistius ponit, per se nunquam fuisse, neque futurus esset abiunctus à nobis & separatus.

C Ex quo & alterum illud redarguitur, quod intellectum hunc suapte natura semper intelligentem & actum esse dicit; habereque impartibilem intellectiōnem, & eam recuperaturum, vbi ab intellectu potestate solutus fuerit. Nam si vnus est in omnibus, neque humana species principium vnquam habuit aut habitura est finem; quando quæso impartibilem hanc habuit aut à nobis solutus recuperaturus est intellectiōnem? Quando vnquam fuit aut futurus est semper actu intelligens? quandiu est in nobis, interdum est potestate, interdum actu: Deinde quoniam intellectum quoque potestate fatetur immaterialem esse & separabilem; aut cum intellectu agens separatur, cum eo simul intellectus item potestate separatur, aut non separatur: si cum eo simul separatur, eodem modo, quo priùs, intelligit; neque eius actio impartibilis fuerit, nec semper, nec idem cum essentia. Sin autem seorsim vtique separatus exiit, frustra nimirum & otiosus fuerit intellectus ille potestate, qui nihil sine agente potest intelligere. At quoniam is fatetur, nequaquam agentem intellectum esse Deum; quomodo potest mox illum affirmare impartibiliter omnia in seipso continere, simulque intelligere? Nam vt nunquam cum mitam à nobis atque à potestate absolui, quam diuque in nobis existit, partibilem intellectiōnem habere: sanè continere omnia in seipso, & idèo simul omnia impartibili vnica intellectiōne intelligere, solius Dei, qui est omne ens, censetur proprium.

D Tertium est coniunctio illa, tanquam formæ & materiae, quam in duobus intellectibus affirmat, neque alio astricto argumento, quam quod agens patientem totum permeet. Quod si ad id probandum sit idoneum; probabit quoque eandem intelligentiam